

"Pot slovenskega sokolstva se je končala slavno" (Josip Rus)

VOJAN RUS

Namen mojega prispevka je samo osvetlitev dela *slovenske zgodovinske resnice* - zlasti v zvezi s Sokolom.

V Sloveniji vlada vrhunska idejna zmeda, ki močno škoduje na vseh področjih.

Osebnosti niti najmanj ne stremim po kakšnih funkcijah v sedanjem Sokolu. Dovolite, da kot predsednik znanstvenega društva T. G. Masaryk tudi poudarim: kot vse ostale sekcije, je tudi sekcija tega društva za sokolske študije, ki jo vodi dr. Velko S. Rus, popolnoma samostojna in sam sem tu le kot povabljenec.

Moje naslednje osvetlitve zgodovinske vloge Sokola in Josipa Rusa niso niti najmanj spodbudili ožji družinski interesi. Gre samo za mojo moralno dolžnost kot člana celotnega osvobodilnega gibanja (in ne kakšne njegove temeljne skupine) in kot znanstvenika. Lahko pa tudi sokolstvo presojam povsem objektivno in zunaj družinskih interesov, ker imam že 60 let povsem samostojno pot (to izvirnost mi je tudi Josip Rus vedno priznaval), kajti vseh 60 let se samostojno ukvarjam s preučevanjem naše in svetovne družbe ter sem že kot mlad fant, kot kurir Izvršnega odbora OF, kot aktivist in kot partizan na vseh bojiščih Slovenije, videl *dejstva* o predhodnih pogojih in o stanju OF *zelo od blizu*.

Že vnaprej moram *najodločneje* odkloniti očitek (neinformiranega ali zlonamernega) komentatorja, češ da v tej kratki študiji "sin brani očeta". Objektivni poznavalec slovenskega družbenega življenja v tem stoletju ve, da prav jaz nisem naprednih skupnih vrednot niti enkrat podredil ozkim interesom katerekoli stranke, skupine ali družine. Ta članek namerava predvsem braniti te skupne vrednote.

Zlasti v zadnjih petih, šestih letih odpravljajo propagandisti in ideologi prav organizacijo Sokol najbolj v temo in podcenjevalni posmeh, na Josipa Rusa pa tovarijsko politične grehe. Ker imam osebno še več takih izkušenj, me to ni vznemirjalo. Vendar sem opazil, da se v vsem tem času ni v obrambo zgodovinske resnice pojavil nihče od tistih (niti od udeležencev polpretekle zgodovine niti iz družboslovja niti iz politike), ki imajo v tem pogledu veliko večje obveznosti kot jaz. Očitno je stanje v sodobni Sloveniji tako, da najverjetneje še več desetletij (ali kar kakšno stoletje) nobeden ne bo pomagal tej resnici stopiti na svetlo.

Zato sem uvidel, da bom kot zgodovinska priča o tem moral spregovoriti sam, (čeprav nerad zaradi omenjenih predsodkov). Osebnosti pa mi je ta zadeva etično lahka, ker ne branim prvenstveno družinskega člana, ampak predvsem vrednote osvobodilnega boja, ki so ogrožene in vržene v blato tudi na številne druge načine. Blatenje Sokola in Josipa Rusa je seveda istočasno tudi blatenje vrednot osvobodilnega boja, ki pa bodo vedno glavna duhovna hrana slovenske samozavesti, dokler bo v Sloveniji kaj ljudi, ki žele, da je ta narod ponosen in enakopraven član svetovne družine narodov, in ki ne žele, da bi bili še kdaj hlapec komurkoli.

Osebnosti me močno odbija graditev katerihkoli dinastij. Ker pa o OF in osvobodilnem boju precej pove tudi lik Josipa Rusa, kot prvega predsednika Osvobodilne fronte, in ker sem kot kurir Izvršnega odbora OF neposredno videl njegovo delovanje v prvih šestih mesecih graditev OF, upam, da bom ostal povsem na tleh in v službi zgodovinske resnice, če povem, da je bil po mojih neposrednih skušnjah zelo pogumen,

premišljen, hladnokrven, razgledan, svobodoljuben, predan, skromen in tovariški partizan-aktivist. To sem moral zapisati, ker na tisočih prebranih strani o osvobodilnem boju tega nisem še nikjer bral.

Sedanja slovenska idejna zmeda duši zgodovinsko resnico z meglenimi in *povsem neresničnimi konstrukcijami*, kot so:

- Dne 26. ali 27. aprila 1941 naj bi bila ustanovljena Protiimperialistična fronta, ki naj bi bila v enaki meri naperjena proti Anglo-Američanom in proti fašizmu. Povsem drugačna, antifašistična Osvobodilna fronta naj bi nastala šele po 22. juniju 1941, po napadu Nemčije na ZSSR. Ta lažna obtožba seveda zelo kompromitira vse temeljne skupine OF (pa tudi Sokola) kot hlapčke stalinističnih predsodkov in politike.

- Osvobodilna fronta slovenskega naroda naj bi bila največja zgodovinska prevara komunistične partije, ki naj bi cinično izrabila slovenske poštenjake, med njimi tudi sokole, in edini zgodovinski rezultat te prevare naj bi bila največja škoda za slovenski narod, saj naj bi prinesla samo prelivanje krvi in komunistično diktaturo.

- Ker naj bi duhovnost in kulturo v OF predstavljale samo druge tri temeljne skupine, naj bi posebej sokoli imeli najnižjo vlogo mišičastega "kanonen futra" za partijo.

- Sokolsko vodstvo - in še zlasti Josip Rus osebno - naj bi naredili veliko zgodovinsko napako s formalno "ukinitvijo" Sokola v letu 1945.

- In še zanimiva teza, ki se je pojavila nedavno: edina pomembna sila v OF naj bi bili krščanski socialisti; Sokoli in vsi ostali pa naj bi imeli stranski pomen. O tej tezi ne bom razpravljaj neposredno, ampak posredno; omeniti pa sem jo moral, ker je že javna.

Moja nadaljna razprava je samo v obliki tez. Temelji na analizi preverjenih zgodovinskih dejstev, na metodi večplastne (ekonomske, sociološke, politološke, kulturološke) analize zgodovinske celote in na mednarodni zgodovinski komparaciji. Zaradi ekonomije časa bodo vidna le nekatera dejstva in le deli moje holistično-komparativne metode, kar lahko dopolnim v diskusiji.

Znanstveno se lahko utemelji naslednje zgodovinske ocene:

I. Ustanovni sestanek OF 26. (ali 27.) aprila leta 1941 je bil *najpomembnejši dogodek v vsej slovenski zgodovini*.

II. Osvobodilna fronta slovenskega naroda je *najpomembnejše gibanje v vsej slovenski zgodovini* (odkar so pred 1400 leti naši predniki prvič prišli v ta prostor).

III. Sokol je dal bistven in nezamenljiv prispevek temu povsem novemu gibanju (OF), njegovi izredni energiji, izjemni izvorni enotnosti in izjemnim pozitivnim rezultatom za slovenski narod.

IV. Slovenski narod je z OF stopil - po svoji *zgodovinski kvaliteti* - med vrhunske ustvarjalce svetovnega antifašizma in antistalinizma, miru in demokracije.

Šele če imamo pred očmi *izjemno težek položaj slovenskega naroda med dvema svetovnjima vojnama*, se prebijemo do realne socialne in socialno-psihološke razlage: od kod tista brezprimerna silovitost našega osvobodilnega gibanja, ki v trenutku zavrže staro slovensko hlapčevstvo in ki ima svoj začetek v ustanovitvi OF in v njeni takojšnji politični odločitvi za oborožen upor.

Med dvema vojnama je fašizem-nacizem samo dva evropska naroda zbil popolnoma ob zid in ju na smrt davil že pred letom 1941 z najstrašnejšo jekleno pestjo vseh časov: eden od njiju so bili Slovenci.

V tako skrajni, smrtni zgodovinski situaciji se narod lahko odloči samo za dvoje: ali vdano sprejme pogin, izgon - ali se zbere za boj na življenje in smrt.

Za to drugo pot se je množica naprednih Slovencev pod vodstvom OF odločila že v prvih mesecih okupacije, ko je bila morebitna zmaga antifašizma še neskončno daleč za vsemi obzorji, v kontinentalni Evropi pa popoln mrak.

Slovenski narod je bil pred nastankom OF v *najtežjem položaju med vsemi narodi Evrope* zaradi naslednjih razlogov:

a) Samo za slovenski narod je okupatorski nacizem *lahko* predvidel popolno etnično likvidacijo (usoda Židov je bila še težja, vendar je bil njihov največji del zunaj dosega nacizma-fašizma, npr. v ZDA).

b) Samo slovenski narod je moral v Evropi takoj po prvi svetovni vojni pustiti svojo tretjino pod izrazito sovražno tujo oblastjo. Nič podobnega se ni niti približno zgodilo niti premagani Nemčiji niti premagani Avstriji (položaj Nemcev v Čehoslovaški se je v letih 1918-38 od položajev Slovencev v Italiji razlikoval kot dan od noči, ker je bil položaj Nemcev veliko boljši).

c) Ta tretjina Slovencev je edina v Evropi doživljala skoraj 20 let totalnega in brutalnega fašističnega nacionalnega in socialnega tlačanja.

d) Slovenski narod približno 1000 let neprekinjeno ni imel svoje države.

e) Slovenija je bila pred letom 1941 gospodarsko nerazvita dežela (tega dejstva ni moglo spremeniti nekaj manjših industrijskih otokov, saj je podobno "dualno strukturo" imelo precej kolonialnih in polkolonialnih dežel v Aziji, Latinski Ameriki, v Vzhodni in Jugovzhodni Evropi!).

Ustanovni sestanek OF je sprožil silovito in usmerjeno nacionalno energijo, ki je v komaj 34 letih (1941-1975) bliskovito izvršila vse zgodovinske naloge modernega nacionalnega razvoja, za katere so vse razvite evropske in ostale nacije potrebovale bistveno več časa.

V teh najintenzivnejših 34 letih svoje celotne zgodovine je slovenski narod pod vodstvom OF dosegel naslednje:

1. Že leta 1941 je edini v Evropi prisilil zmagovitega Hitlerja, da je odstopil od dveh svojih zaželenih političnih ciljev (izselitev Slovencev in priključitev zasedenih področij III. Reichu), pred tem pa je Hitler kar mimogrede podredil ali pohodil 13 večjih evropskih držav.

2. Že leta 1943 je slovenski narod v Kočevju formiral svojo državo, po letu 1945 je dejansko priključil Primorsko, združil skoraj vse Slovence in ta država živi kontinuelno vse do danes.

3. Do leta 1970 je Slovenija izvršila korenit prehod iz ekonomske in socialne nerazvitosti v moderno gospodarsko in socialno strukturo.

4. Nova slovenska socialna struktura, odprte meje, boj s stalinizmom in za mir v svetu ter enakopravnost malih narodov so temeljito in trajno spremenili duhovni nacionalni značaj Slovencev, ki odslej mislijo in vrednotijo enako kot napredna Zahodna in Severna Evropa v drugi polovici 20. stoletja.

5. Slovenci so bili - skupaj z ostalimi narodi Jugoslavije - v letih 1948-1969 na čelu uspešne svetovne borbe s stalinizmom, za svetovni mir in koeksistenco, Slovenija je imela najbolj odprto frekventno mejo v Evropi na Primorskem.

6. Slovenci so skupaj s Hrvati do leta 1975 izborili novo jugoslovansko ustavo, ki je dala republikam več pravne in dejanske samostojnosti, pravico veta in lastne oborožene sile.

7. Vse to je bilo odločilno, da je Slovenija leta 1990 zlahka uresničila polno formalno-pravno samostojnost s pomočjo ustave iz leta 1974-75, s pomočjo lastne obo-rožene sile iz leta 1969 in s pomočjo gospodarske razvitosti, uresničene po letu 1945.

Te glavne uspehe slovenskega osvobodilnega boja sem moral zgoščeno povzeti, ker jih slovensko družboslovje še ni natančno opredelilo, da bi se (v tem trenutku popolne duhovne zmede) lahko slovenski narod prebil do objektivne, zrele in uravnotežene ocene o pozitivnem in negativnem v samem sebi v letih 1941-1945 in da bi tako uravnoteženo oceno lahko enotno ponudil sodobnemu svetu.

Že nekako 15 let pa se enostransko navaja samo take - sicer resnične in velike - napake osvobodilnega gibanja v letih 1941-1945, kot so bili pojavi daleč pretirane represije in partijskega monopola. Teh napak nikakor ne skušam odriniti, ni pa potrebno o njih tu govoriti, ker se samo o njih govori obširno že vrsto let, povsem pa so odrinjene v temo izjemne pridobitve tistega razdobja. Tako nastaja popolnoma enostranska, popolnoma pristranska negativna podoba nekdanje junaške in mučeniške Slovenije v mladih generacijah in zlasti v Evropi in v svetu.

Ta povsem popačena podoba Slovenijo prikazuje doma in v svetu, kot da smo Slovenci prvi, izvirni mučitelji "ubogih" italijanskih fašistov in nemških nacistov in kot da nismo bili v vsem svetu (poleg Židov) najbolj eksistencialno ogrožena žrtev fašizma, ki pa je na njegov strašni izziv izjemno junaško in uspešno odgovorila.

Uravnotežena resnica pa nedvomno glasi: *Slovenci so med leti 1941 in 1975 uresničili tako nacionalno usodne, velike in trajne uspehe, da je bilo v tem razdobju veliko več pozitivnega kot negativnega* (po letu 1975 ne sledi katastrofa, ampak stagnacija do leta 1990; v oceno kasnejše dobe pa se tu ne spuščam).

Odločilni in nedvomni, jasno izraženi začetek vsega tega izjemno hitrega, celovitega in vsestranskega slovenskega nacionalnega preporoda med leti 1945 in 1990 je bil ustanovni sestanek Osvobodilne fronte slovenskega naroda 26. aprila 1941 in to prav zato, ker je ustvaril novo, še nikoli videno narodno enotnost in gibanje na povsem jasni protifašistični osnovi.

To gibanje ne bi bilo nikoli tako silovito in bliskovito, če ne bi imelo od začetka tako jasne protifašistične in s tem vsakomur jasne narodnoobrambne smeri, če bi zmedeno in zlomljeno nihalo med protifašizmom in protizahodnjaštvom, kot se mu zdaj imputira.

Visoko zrelost slovenskega naroda, Osvobodilne fronte in zrelost Sokola je mogoče doumeti samo z ugotavljanjem zgodovinske resnice o ustanovnem sestanku OF. Zato se bom nekoliko bolj zadržal ob le-tem.

Temeljita analiza vseh preverljivih dejstev v zvezi z ustanovitvijo OF, enotne izjave večine udeležencev ustanovnega sestanka in glavnih pisnih dokumentov v zvezi s tem sestankom, ki so objavljeni v uradni zbirki *Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji* - zlasti dokumentov št. 4, 5, 6, 8 in 10¹ - nesporno potrjuje naslednje: vse od 26. (ali 27.) aprila 1941 - pa tudi že prej - so vsi voditelji OF dajali izrazoma "osvobodilna fronta" in "protiimperialistična fronta" predvsem bojnopolični in vojnopolitični smisel in strateško smer "antifašistične fronte".

Tu se bom zadržal samo pri najpomembnejšem (za nastanek OF) ohranjenem pisnem dokumentu št. 6, ki so ga napisali "v drugi polovici aprila 1941" Tone Tomšič, Boris Kidrič in Miha Marinko v Ljubljani. Tito in Kardelj sta podala "malenkostne popravke" v Zagrebu in izdan je bil v Ljubljani, nosi datum "konec aprila 1941",² prav v času nastanka OF.

Iz kompleksnosti dokumenta in iz njegovega stila z lahkoto sklepamo, da je bil njegov glavni avtor Boris Kidrič, ki pa je bil tudi glavni referent na ustanovnem sestanku Osvobodilne fronte. Ker je bil dokument izdan konec aprila, napisan pa že

¹ Dokumenti Ljudske revolucije v Sloveniji, Knjiga 1, Ljubljana 1962, str. 17, 20, 23, 35 in 42.

² Op. cit., str. 23-29.

prej, lahko z gotovostjo sklepamo, da so bili osnovni smisel Kidričevega referata na ustanovnem sestanku OF in celo izrazi, ki jih je tam porabil, identični s tem dokumentom.

Tu navajam tri ključne formulacije dokumenta št. 6: "... se mora združiti vse slovensko ljudstvo v skupno narodno fronto proti imperialističnim okupatorjem in zatiralcem"³ (osnovni smisel "protiimperialistične fronte" je torej boj s fašistično-nacističnim okupatorjem; gre torej predvsem za "protifašistično" fronto).

"KPS poziva vse delovno ljudstvo, vse politične skupine in vse domoljubne posameznike, ki so proti narodnemu zatiranju, vse zavedne Slovence ... in vse pripadnike narodnih manjšin na ozemlju Slovenije, ki jih tudi teži izkoriščanje in barbarstvo imperialističnih okupatorjev, v skupen boj za naslednje zahteve ..." (tudi tu je nedvomno, da je namen fronte, ki bo ustanovljena, boj s fašističnimi okupatorji in zahodne države nikakor niso izenačene z njimi kot nekakšen nesmiseln "enako nevaren sovražnik" (moj izraz, V. R.), saj se vendar ve, kdo je bil takrat "okupator" Slovenije).

Zelo pomembna je končna formulacija tega dokumenta št. 6, ker ta povzema smisel celotnega (šest strani velikega tiskanega formata dolgega) dokumenta št. 6, ker je ta formulacija glavna sintetična poanta tega dokumenta: "... kujte močno osvobodilno fronto vsega slovenskega naroda."⁵ Iz te zadnje formulacije lahko z gotovostjo sklepamo, da je Kidrič na ustanovnem sestanku OF nedvomno porabil kot glavno formulacijo "osvobodilna fronta slovenskega naroda" in da je zato znanstveno najdosledneje uporabljati izraz "ustanovni sestanek Osvobodilne fronte slovenskega naroda". Čeprav v dokumentu št. 6 ni na šestih straneh velikega formata niti enkrat uporabljen izraz "protiimperialistična fronta", pa iz konteksta lahko sklepamo, da je bil morda na ustanovnem sestanku OF tudi kdaj uporabljen izraz "protiimperialistična fronta", vendar izključno v bojnem in vojnem smislu "antifašistične fronte", ne pa "antizapadne" vojne napovedi!

Ker pa sta dejansko usmerjenost sestanka, kakršen je bil ustanovni sestanek OF, vsaj štiri mesece prej najintenzivneje skupaj pripravljala Kidrič in Rus, je seveda poleg omenjenih Kidričevih formulacij najpomembnejše pričevanje Josipa Rusa.

Tu moram najprej omeniti: kot so slovensko zgodovino v preteklih stoletjih (začenši od Valvazorja) pogosto prirejali po potrebah kakšne ožje skupine tako jo kakšni navidezni "strokovnjaki" prirejajo danes. To se ne dogaja samo z ocenami Sokola, OF in Josipa Rusa, ampak se danes po ožjih političnih in osebnih potrebah tudi selekcionirajo izvori o Josipu Rusu.

Pri tem je zlasti značilno, da je popolnoma odrinjen za pravo znanost najbolj verodostojen znanstveni zbir dokumentov o Josipu Rusu v knjigi *Josip Rus-Andrej: Pričevanja in spomini*, Založba Borec, Ljubljana 1989.

Za zgodovinsko in družboslovno stroko so seveda najvažnejši dokumenti o stališčih katerekoli zgodovinske osebe: 1) javne izjave te osebe, ki jih je ona sama zapisala in objavila za časa svojega življenja ali 2) izjave, ki jih je dala drugim, so pa bile objavljene še za časa življenja te zgodovinske osebe, ker je take javne izjave in njihovo objavo zgodovinska oseba sama najbolj preverjeno kontrolirala - da so res njene, zlasti če so podane brez strahu in pritiska (obenem pa so take izjave najbolj verodostojne in preverljive za javnost in stroko).

Izjave zgodovinske osebe, ki so objavljene šele po njeni smrti, so tudi koristne, vendar za stroko manj relevantne.

³ Op. cit., str. 27.

⁴ Op. cit., str. 27.

⁵ Op. cit., str. 29.

Seveda so povsem jasni politični in drugi vzroki, zakaj celo ob obravnavi *najvažnejših vprašanj* iz zgodovine OF in Sokola *že več let dosledno puščajo v temi najvažnejši znanstveno-dokumentarni izvor* o stališčih in spomih Josipa Rusa glede ustanovitve OF in Protiimperialistične fronte v knjigi *Pričevanja in spomini*, čeprav so tu najvažnejši in preverljivi dokumenti o tem pomembnem zgodovinskem vprašanju za slovenski narod. V najbolj verodostojnih dokumentih te knjige so na (triindvajsetih) straneh 136, 153, 209, 220, 234, 276, 277, 281, 282, 294, 320, 321, 322, 326, 336, 338, 339, 340, 341, 349, 353, 354 in 355 objavljeni najbolj verodostojni lastni in za časa življenja objavljeni spomini in stališča Josipa Rusa, da je bila 26. ali 27. aprila ustanovljena Osvobodilna fronta slovenskega naroda, ki je takoj sklenila pripraviti oboroženi boj proti okupatorju - dodajam - in ne taka "Protiimperialistična fronta", ki bi bila enako ostro naperjena proti zahodu in proti fašizmu. V teh svojih spomih Rus tudi implicitno ali eksplicitno polemizira s poluradno tezo, da je bila na začetku ustanovljena taka "Protiimperialistična fronta".

Ta javna in za časa življenja podana stališča Josipa Rusa pa so avtentična tudi zato, ker gotovo niso podana iz strahu ali oportunitizma, saj s temi stališči Rus za časa življenja stalno, javno in najbolj od vseh ljudi v Sloveniji polemizira več desetletij s poluradno tezo o nikoli obstoječi vsebini "Protiimperialistične fronte" (kot da je bila enako ostra do obeh vojujočih strani). Ta Rusova polemika je seveda izraz odgovornosti in poguma in zato je še posebej avtentična.

Samo na eni strani teh dokumentov (str. 350) Rus govori o ustanovitvi Protiimperialistične fronte, seveda pa je tudi tu očitno, da gre za antifašizem, ne pa za vojno napoved zahodu.

Naj navedem iz več deset enakih izjav in objav Josipa Rusa v knjigi *Pričevanja in spomini* samo dve značilni na strani 294 in 320 omenjene knjige, ki se (zlasti prva) povsem skladate s časom, s smerjo in izrazi, ki jih je porabil Kidrič na začetku aprila 1941 v že omenjenem dokumentu št. 6:

- "Kmalu po vrnitvi iz Novega mesta, kjer je bil zbirni center prostovoljcev, se je Boris Kidrič oglasil pri meni in mi predlagal ustanovitev vsenarodne politične organizacije z imenom OF ... Tem dogodkom je sledil tudi ustanovni sestanek OF v Vidmarjevi vili v Rožni dolini". (Intervju Petra Božiča z Josipom Rusom, Tovariš, št. 17, 26 - 4. 1971, str. 8-9).

- "Se je OF že v začetku imenovala protiimperialistična?" (vprašanje novinarka - V. R.)

"Šlo je za oborožen boj proti okupatorju in za osvoboditev slovenskega naroda. Program so sestavljale štiri točke, zelo enostavne in jasne: 1. združitev vseh ljudskih sil v vsenarodni politični organizaciji za oborožen boj proti okupatorju, 2. osvoboditev in združitev vseh Slovencev, 3. usodna povezanost z narodi Jugoslavije, ne odrečemo se Jugoslaviji, 4. naslonitev na Sovjetsko zvezo, kar je bila jasna smer za naprej, revolucionaren kurz. Vidite torej, da ime *protiimperialistična OF* ne bi ustrezalo." (Intervju Mance Košir z Josipom Rusom ob njegovi 85-letnici, 7D, št. 14, 6. 4. 1978, str. 8-9). (Vse zgoraj podčrtal V. R.)

Te kategorične izjave Josipa Rusa so povsem usklajene z vsebino in formulacijami dokumenta št. 6 iz aprila 1941, katerega glavni avtor je bil gotovo Kidrič. Izvirni smisel, izvirna vsebina in izvirne formulacije v zvezi z Osvobodilno fronto ter njenim začetkom *se ujemajo pri obeh glavnih in že več mesecev prej (januar - april 1941) najtesneje sodelujočih pripravljalcih ustanovnega sestanka OF - pri Kidriču in Rusu.*

Meni so jasne ožje pobude in interesi, zaradi katerih so ideologi raznih barv poskušali kasneje prekvalificirati ustanovni sestanek OF v hkratno ostro vojno napoved nacifašizmu in zahodu - toda *ta prekvalifikacija je čista izmišljotina.*

Tudi ko so kdaj v aprilu ali maju 1941 posamezni voditelji OF ali dokumenti OF uporabljali izraz "protiimperialistična fronta", ni noben voditelj OF pred 22. junijem 1941 (začetek nemškega napada na ZSSR) nikoli izenačeval fašizma in zahoda, ampak so ju vedno bistveno razlikovali. Kot daleč največji in edini sovražnik eksistence slovenskega naroda sta bila dosledno od vsega vodstva OF (ves čas od 26./27. aprila 1941 do 22. junija 1941) ožigosana nacizem in fašizem in samo proti njima je enotno vodstvo OF usmerilo totalni (in tudi oboroženi) boj za življenje slovenskega naroda, zavestni boj na življenje in smrt.

Povsem drugačno naravo in drugačno bistvo pa imajo kritične pripombe na račun zahoda ali posameznih dokumentov ali posameznih voditeljev OF. Te kritične in zapisane pripombe do zahoda *upravičeno in nujno izražajo samo previdnost in realizem* glede možnih politik zahoda. Take pripombe daje lahko vsak zvest zaveznik, ki pa ni naiven zaveznik. Naj spomnim, da so take precej ostre pripombe letele obojestransko med de Gaulлом in Churchillom vse od začetka do konca vojne in da je Churchill v šali dejal, da je bil v drugi svetovni vojni njegov najtežji križ "lorenski križ", se pravi de Gaulle. To pa seveda ni niti od daleč pomenilo, da je Churchill s tem izenačil ta križ in kljukasti križ, prav tako ni bilo niti najmanjšega dvoma v medsebojno zvestobo.

Kritične pripombe do zahoda izražajo *popolno politično samostojnost in zrelost voditeljev OF*, ki jasno nakažejo *že pri ustanovitvi OF, da le-ta osvobodilnega boja slovenskega naroda ne bo podredila nobenemu zavezniku* (tudi zahodu ne), ampak ga bo vodila samostojno, kot to zahtevajo slovenski interesi.

Ta kritična stališča OF do zahoda niso niti najmanj izvirala iz marksističnega ali leninističnega dogmatizma, ampak so samo *izražala specifični slovenski interes in zelo specifični slovenski nacionalni položaj*. Zato so bila tudi ta stališča izraz *zgodovinske zrelosti vodstva OF*.

Vsi zavedni Slovenci - in tudi nekomunisti, kot Josip Rus - so vse od leta 1915 (ko še nikjer ni bilo niti Kominterne niti komunistične partije) odločno odklanjali londonski pakt, ki je Slovincem odvzel pravico do samoodločbe bolj rigorozno kot kateremukoli drugemu evropskemu narodu - tudi bolj kot poraženi Nemčiji in Avstriji -, ker nam je odvzel Primorsko in Istro, ki bi v slučaju plebiscita gotovo 95% glasovali za prvo Jugoslavijo in proti Italiji.

Ta pakt je na dan ustanovitve OF (in še precej dolgo) še veljal. Zato zavedni Slovenci niso smeli biti politično naivni niti do zahoda, čeprav so bili očitno 27. aprila 1941 naši glavni bojni bratje odločna Churchillova vlada in neizmerno hrabri britanski piloti, ki so branili edino svobodno nebo v zahodni Evropi.

Ni bila neosnovana - in bila je v vrhunskem nacionalnem slovenskem interesu - kritika dokumenta št. 10, da zahodni zavezniki do takrat še niso v svojih vojnopolitičnih ciljih dovolj jasno poudarili samoodločbe vseh narodov, saj smo Slovenci za to imeli izjemen in realen nacionalni interes (Primorska, Koroška). To nikakor ni bilo samo stališče komunistov, ampak je vsaj enako odločno samoodločbo poudarjal Rus že v pripravljanih razgovorih s Kidričem v času januar-april 1941.

Da je bila ta kritika OF glede dotodanjih nezadostnih poudarkov zahoda na dosledni samoodločbi ne samo utemeljena, ampak je bila celo *zrelo predvidevanje na ravni svetovne politike in svetovnega antifašizma*, je potrdilo dejstvo, da so štiri mesece po ustanovitvi OF zahodni državniki res kategorično sprejeli princip samoodločbe narodov v Atlantsko listino 14. avgusta 1941.

V času ustanovitve OF in še dolgo po njej je ena od vplivnih zahodnih političnih smeri odločno sugerirala vsej okupirani Evropi - in še zlasti Sloveniji - politiko povsem nedejavnega "čakanja".

Za polkovnika nekdanje kraljevske vojske Vauhnika vemo, katero evropsko poli-

tično smer je predstavljal. Med okupacijo je zahteval razgovor s pristojnim predstavnikom OF in Izvršilni odbor je določil Rusa. Kot mi je sam večkrat povedal, je takrat Vauhnik zelo intenzivno zahteval za Slovenijo politiko čakanja, prenehanje z oboroženim in z vsakim množičnim aktivnim odporom, Rus pa je to odločno odklonil.

Že tedaj (in še bolj kasneje) je bilo očitno, kakšne usodne posledice bi pritisnile navzdol slovensko usodo za nekaj naslednjih stoletij, če bi tedaj sprejeli politiko "čakanja". Če bi se OF podredila tej politiki čakanja in če bi povsem pasivno dočakala konec vojne, zagotovo Primorske ne bi nikoli več priključili Sloveniji, nikoli ne bi bilo samostojne slovenske države in nikoli člena 7. avstrijske državne pogodbe niti uspešnega razvoja Slovenije v letih 1950-1975.

Zagotovo bi zgodovinski rezultati, če ne bi bilo v Sloveniji in Jugoslaviji skupnega odločnega osvobodilnega boja, bili naslednji: Italija bi leta 1943 zapustila Nemčijo in se priključila zahodu, v severni Italiji bi bilo aktivno antifašistično in partizansko gibanje in z vsem tem bi Italija nabrala precejšnje zasluge za antifašistično koalicijo; Slovenijo pa bi (brez njenega najmanjšega prispevka antifašizmu in s precej močno kolaboracijo) osvobodile zahodne armade in jugokraljevske čete. V tem kontekstu bi Primorska zagotovo ostala v Italiji. V Jugoslaviji bi po vojni popolnoma prevladalo četništvo, s čimer bi prišlo do silovitih nacionalnih trenj, ki bi onemogočila vsako politično stabilnost in gospodarski razvoj Slovenije. Slovenija, brez zaslug in obremenjena s političnimi grehi, pa bi bila nemočno slepo črevo četništva in kaosa (čeprav bi imela na papirju kakšno avtonomijico).

Če bi Slovenija in Hrvaška dočakali zmago antifašizma s pasivnimi in profašističnimi političnimi vodstvi in če v Jugoslaviji ne bi bilo močnega partizanskega gibanja, bi se staro slovensko in hrvaško politično vodstvo moralo zaradi svojih političnih grehov podrediti četništvu kot plašni miški veliki mački, saj bi *samo četništvo imelo avreolo edine antifašistične sile v vsej Jugoslaviji*. V tem kontekstu bi Slovenija in Hrvaška imeli po letu 1945 v Jugoslaviji še veliko slabši objektivni izhodiščni položaj kot leta 1918, med tem ko je *iz OF nastala Slovenija imela v drugi Jugoslaviji ogromen ugled in močno pozicijo*.

Sklep Churchillove vlade in zahoda konec leta 1943, da odločno podprejo partizanstvo v Jugoslaviji in da se odrečejo četništvu, ni bil rezultat nikakršnih "komunističnih intrig", ampak zelo realistične zahodne presoje: realni potek vojne je dokazal, da je za vse zaveznike - in še posebej za zahod - koristna samo odločna politika (ki jo je v okupirani Evropi prva začela OF), in ne politika čakanja! Ko so zahodni zavezniki izkusili na afriškem, italijanskem in zahodoevropskem bojišču, da je nacizem zelo trd nasprotnik, ki ga ne bodo zrušile nobene "notranje opozicije", je postalo očitno, kako dragocen zaveznik so jugoslovanski partizani, ki so v raznih razdobjih zadrževali 15-30 osovinskih divizij (in še več skupaj s kvizlingi). Četnikom, ki so se igrali tudi v teh težkih okoliščinah nekoliko preveč "čakanja", pa je zahod dal povsem realen izpit: morali so rušiti progo Beograd-Solun in bili so poslani v arhiv zgodovine, ko so padli tudi na tem zadnjem izpitu (ne pa zaradi "komunističnih intrigantov" v britanskih štabih).

Številna naslednja preverljiva, istosmerna in enoznačna dejstva nesporno dokazujejo, da je bila OF (oziroma Protiimperialistična fronta) vse od prvega dne nastanka bojnopolično in vojnopolitično usmerjena samo proti nacizmu in fašizmu (in ne proti zahodu).

Najintenzivnejša priprava OF za antifašistični boj so bili intenzivni štirimesečni razgovori januar-april 1941 Rus-Kidrič, v katerih sta se koncentrirala tudi na vprašanje: kako zagotoviti v grozečih naslednjih dneh - če bo treba tudi z orožjem - samoodločbo slovenskega naroda. Tedaj je bilo namreč zaradi silovitih pritiskov nacifašizma na Balkanu in zaradi očitnega kapitulantstva jugoslovanskih vodečih struktur pričakovati

podobne zgodovinske prelome in praznine ter odprte zgodovinske situacije kot leta 1918, ko je bilo slovensko vodstvo vojnopolitično povsem nepripravljeno in nezrelo (bistveno manj kot Čehi, Poljaki in Hrvati). Vzrok za odločno pripravljenost Slovenije na oborožen odpor leta 1941 pa ni bila kakšna izjemna komunistična ideološka revolucionarnost, ampak je ta bojni duh dozoreval že petindvajset let pred letom 1941. Tu je bila že vidna ostra razlika med slovenskimi uporniki proti Avstroogrci v prvi svetovni vojni (Judenburg, Radgona), tedanjimi slovenskimi dobrovoljci ter Maistrovimi borci na eni in ljubljansko vlado na drugi strani, med primorskim Tigrom in vsem primorskim ljudstvom na eni strani in kapitulantsko razpoloženimi krogi v Sloveniji na drugi strani med svetovnjima vojnama. Misel na oboroženi nacionalni odpor se je (brez povezave s komunisti) široko razmahnila že veliko pred letom 1941!

Josip Rus je leta 1918 in 1919 dvakrat sam zbral četi in se boril z njima na Koroškem. In vsaj za deset let pred 1941 se živo spominjam, kako je mučni spomin Rusa na politično in vojno nezrelost slovenske politike od razpadu Avstrije prerastel v njegov čvrst sklep, da moramo biti ob naslednji podobni situaciji Slovenci popolnoma politično in vojno pripravljeni. Šest let pred razpadom prve Jugoslavije in vse do prihoda Hitlerja na oblast je Josip Rus slovenske sokole duhovno in organizacijsko intenzivno pripravljaj na prelomne čase spopada s fašizmom.

Tudi izbor *Josipa Rusa za prvega predsednika Izvršnega odbora OF* je zato nesporen dokaz povsem odločnega bojnega antifašizma OF od prvega dne.

Kidrič se je kot samostojno misleči realist zavedal, da zelo številno, zelo enotno, zelo bojno organizirano, zelo bojno antifašistično ter zelo moralno, duhovno in telesno močno antifašistično kolono predstavljajo zlasti sokoli, saj so le-ti edini uspevali, da so na ljubljanskih ulicah, ki je tedaj imela samo 70.000 prebivalcev, zbrali na (za ljubljansko župo) sijajno organiziranih bojnih antifašističnih zborih do 7000 ljudi.

Upoštevač takšna dejstva je Kidrič utemeljeno presodil, da je vodstvo ljubljanske župe, (ki je idejno že po letu 1935 v slovenskem Sokolu popolnoma prevladalo), tako idejno, moralno, politično in organizacijsko kvalitetno, da predstavlja že formirano veliko antifašistično falango, ki samo čaka na odločitev, da zavestno vstopi v antifašistični boj.

Zaradi te svoje samostojne ocene se je Kidrič tako intenzivno posvečal pogostim razgovorom z Josipom Rusom v času januar-april 1941, torej v času pričakovanja bližnjega odločilnega spopada slovenskega naroda s prihajajočim nacifašizmom in domačim kapitulantstvom.

Tu pa je tudi skrajni čas in zadnje možno mesto, da se kratko zadržim pri mučnem in smešnem 50-letnem licitiranju (iz ozkih političnih in osebnih razlogov) o vprašanju, kdo je bil prvi predsednik Osvobodilne fronte slovenskega naroda. Povdarjam, da o tem nisem omenil niti besede 50 let, sedaj je skrajni in edini čas.

Do spomladi leta 1943 - torej v najbolj kritičnih letih slovenske zgodovine - je bil Josip Rus ne samo predsednik IO OF, ampak celotne Osvobodilne fronte. Večkrat mi je sam glede tega povedal dokaze, ki so povsem preverljivi in nesporni.

Da je bil Rus predsednik celotne OF, dokazujejo dejstva: predsedoval ni samo sestankom IO OF, ampak tudi vsem sestankom Vrhovnega plenuma OF do pomladi 1943 (če bi bil kdo drug predsednik celotne OF, bi ta predsedoval Vrhovnemu plenumu); taka iz mnogih skupin sestavljena organizacija, kot je bila OF, nikoli nima samo tajnika (kar je bil Kidrič), ampak vedno tudi predsednika, ne navajajo pa licitatorji za mesto predsednika OF razen Rusa za ta čas do spomladi 43 nobenega drugega, kar zopet dokazuje, da je bil v tem času do začetka leta 1943 Rus predsednik celotne OF; ko je vodstvo KP spomladi 1943 začelo, da bi predsednik celotne OF postal Vidmar, sta Kidrič in Kardelj glede tega predložila Rusu poseben razgovor pri Kelnaču v Dolomitih

in mu razlagala, da predlagajo zamenjavo, in Rus je pristal brez težav na to, da ga zamenja Vidmar kot predsednika celotne OF, ta novi drugi predsednik pa je mogel zamenjati samo prvega predsednika celotne OF in to je bil Rus; Rus je kot predsednik celotne OF tudi pozdravil sijajno jedro partizanske vojske ob prvem stiku celotnega vodstva OF s to vojsko 500 mož, ki so premagali Nemce na Jančah (če bi bil kakšen drug predsednik celotne OF, bi pozdravil on).

Pri tem moram omeniti pomembno zgodovinsko sestavino, ki jo sodobno družboslovje redko omenja ali zanjo celo sploh ne ve, je pa tudi prispevala k tako odločilni antifašistični usmeritvi slovenskega sokolstva.

Gre za slovensko t.i. nižjo in srednjo inteligenco, ki je bila (kot povsod po svetu) tudi v tedanji Sloveniji najbolj množična in tudi v Sokolu najbolj prisotna kot glavna ustvarjalna moč. Najpogosteje menijo družboslovci, da je ta množični del tedanje slovenske inteligence pripadal (podobno kot na zahodu) "srednjim slojem", v resnici pa je (specifično v Sloveniji) ekonomsko med dvema vojnoma padel v celoti navzdol med nižje sloje.

Po nastopu fašizma v Italiji v letu 1923 in v Nemčiji v letu 1933 pa je bil najbolj množični del inteligence bolj kot vsi slovenski sloji (tudi bolj kot delavci) potisnjen v realno grožnjo ali celo v realni položaj potencialnih ali realnih sužnjev v vsem svetu najbolj krute kolonialne vladavine, saj so fašisti v Italiji 20 let preganjali prav ta del slovenske inteligence bolj kot kjerkoli v svetu, nacisti pa so naredili z njo enako takoj po prihodu na Štajersko in Gorenjsko.

Najbolj množični del slovenske inteligence, ki je bil zbran zlasti v Sokolu, je imel torej zelo realne motive, da se je tako junaško boril v prvih vrstah svetovnega anti-fašizma. Imel pa je za to tudi duhovne in telesne (v Sokolu prekaljene) sposobnosti. Opredelitve "nižja" in "srednja" inteligenca se nikakor ne nanašajo na njeno izobrazbeno in kreativno kvaliteto, ampak samo na profesije teh delov inteligence (npr. učitelji, uradniki). Ker pa so se zaradi velike revščine večine tedanje Slovenije številni zelo sposobni mladi ljudje lahko šolali samo za te poklice, v njih mnogi po sposobnosti niso prav nič zaostajali za "visoko" ali "najvišjo" inteligenco. In te svoje velike sposobnosti so prinesli tudi v osvobodilno gibanje.

Izrazita bojna antifašistična smer Kidriča in Rusa se je uresničila na ustanovnem sestanku OF 26./27. aprila 1941, ki je bil sklican že v 9 dneh po kapitulaciji Jugoslavije. To je še en nesporen dokaz, da je bil izraziti namen OF boj s fašizmom in ne z zahodom ter da so bili glavni vodje OF za boj s fašizmom duhovno že zdavnaj bolje pripravljeni kot vsa druga politična vodstva v vsej okupirani Evropi (podobno na Poljskem).

Ustanovljena OF je torej *od prvega dne nedvomno in v polni meri usmerjena bojnopolitično in vojnopolitično samo proti fašizmu*. Samo glede le-tega je ocenila, da ga je treba vojno in politično uničiti, ker za nas in njih skupaj ni prostora na tem svetu, (nikakor pa ni OF česa podobnega mislila za zahod).

Še več: OF je bila preverljivo od prvega dne tako *odločna nacionalna reakcija na fašistično okupacijo*, kot je ni bilo nikjer v Evropi, razen v Angliji.

Kratkovidni omejeni Stalin je v tem trenutku še "verjel" v Hitlerja, saj je kasneje, po njegovem napadu, stokal o Hitlerjevi "verolomnosti", in 13 večjih evropskih držav je Hitler že poteptal kot za šalo. V njih so bile res posamične ožje skupine, ki so se tako hrabro kot mi borile s fašizmom. Toda te *nikjer niso postale povsem novo, nesporno nacionalno vodstvo*, ki bi ga večina naroda tako hrabro in požrtvovalno sledila, kot je večina Slovencev podpirala OF (npr. 99,9% referendumsko izpraznitev Ljubljane v oktobru in decembru 1941 na povelje OF ali pa množične, vseljudske vstaje v obeh zgornjesavskih dolinah).

Močen in nesporen dokaz, da je bilo novo nacionalno slovensko vodstvo, ute-

lešeno v OF, *od prvega dne odločno antifašistično*, je drugi glavni sklep na ustanovnem sestanku OF, da se bomo takoj pripravljali na *oborožen odpor* in boj. Prav to vprašanje je bilo (o tem je velikokrat javno govoril tudi Vidmar, ne samo sokoli) predmet najbolj žive razprave na ustanovnem sestanku OF. Čeprav so bili vsi navzoči seveda usmerjeni odločno antifašistično, so samo komunisti in Rus takoj zahtevali oboroženi odpor. Temu se je priključil krščanski socialist Fajfar, med tem ko so nekateri izražali dvome, ali ne bo oboroženi boj zahteval preveč žrtev. Vendar je bilo do konca sestanka doseženo soglasje, da je oborožen boj nujen. Ta odločitev tudi nesporno dokazuje, da je bil že ustanovni sestanek OF bojnopolitično (kateri svetovni sistem je treba politično do konca uničiti: smrt fašizmu) in vojnopolitično usmerjen samo in izključno proti fašizmu, ne pa proti zahodu.

Oboroženi boj OF je *mogel* biti takrat usmerjen samo proti tistim, ki so edini z orožjem okupirali, zatirali in uničevali Slovence. To pa so bili samo naciji, fašisti in madžarski profašisti in nikakor ne zahodnjaki, prav nihče od njih. Naravnost smešno in skrajno nerazumno bi bilo predpostaviti, da je bila odločitev ustanovnega sestanka OF o oboroženem boju naperjena proti Angležem, Američanom in Francozom. V tistem trenutku nas njihove sile niso niti najmanj ogrozale - niti najmanj vojno, niti najmanj politično - ker so bile vse tako *zelo daleč*, da nas *niti niso mogle ogrozati* (dejansko pa so seveda zelo daleč od nas vodile enak boj kot mi).

Že mesec dni pred ustanovitvijo OF je ves svet videl - seveda tudi ustanovitelji OF - da so fašisti v bliskovitem naletu pometli z vsega Balkana prav vse zahodne in prozahodne vojake: s katerimi zahodnjaki naj bi se OF sploh mogla vojno spopasti, kot se je z nacifašističnimi okupatorji. Prav na dan ustanovitve OF so nacisti vrgli zadnje poražene sile angleške armade z Balkana, ker so Nemci prav tega dne zasedli zadnje svobodno glavno mesto Atene, in v naslednjih dveh dneh so se prav vsi angleški vojaki umaknili na Kreto ali še dlje. Da bo v teh letih zahodna vojaška moč zginila z Balkana, so z lahkoto predvideli vsi normalni ljudje (in tudi ustanovitelji OF) že zdavnaj prej, vsaj že takoj po aprilskem popolnem porazu "slavne" jugoslovanske vojske.

Torej: dan ali dva po ustanovitvi OF so bili zelo redki najbližji zahodni vojaki oddaljeni od Slovenije okrog 1200 km (Kreta), večina pa 2000 km, 3000 km ali celo 12.000-13.000 km (Sev. Amerika). Trditi, da je bila OF tedaj bojno- in vojnopolitično zagnana proti zahodu, je prav tako skrajno nerazumno, kot trditi, da bi Slovenci takrat lahko napovedali vojno Krečanom, Egipčanom, Malajcem, Islandcem, Kitajcem in kar je še podobnih "genialnih" strateških odkritij. Morda je najboljši odgovor na take "strateške" razmisleke že zdavnaj podal tisti gorenjski veseljak, ki sem ga v času japonske vojne proti Kitajski slišal prepevati: Pa so rekli Tibetanci, kaj nam morejo ti Kranjci!!!

Poleg navedenih obstajajo še druga preverljiva dejstva, ki dokazujejo nerazumnost teze, da naj bi bila OF (ali Protiimperialistična fronta) na začetku enako ostro naperjena proti nacifašizmu in proti zahodu.

Z zanikovalci OF za trenutek predpostavimo, da naj bi bili ustanovitelji OF (komunisti in nekomunisti) samo povprečni pragmatični politiki (kar pa nihče ni bil, vsi so imeli tudi višje motive, saj je izjemno nacionalno ogroženost Slovenije zaradi dvajsetletnega zatiranja na Primorskem, zaradi očitne surovosti prihajajočega fašizma in zaradi brutalne okupacije v živo doživljal vsak osveščen Slovenec) -, torej da naj bi nekakšni pragmatični politiki OF mislili predvsem na prevzem oblasti. Toda niti eden pragmatični politik na bi v aprilu 1941 napovedal vojne zahodu, saj bi bil to očitno političen in javnomnenjski samomor, ker bi se vsak politik tako (brez vsake potrebe in brez lastne koristi) doživljenjsko onemogočil. Ker je bila vsakomur v Sloveniji očitna grozovita nevarnost fašizma prav za Slovenijo in ker se je kar na splošno govorilo, da

bo na koncu zagotovo zmagal zahod, ki ima na razpolago veliko večje gospodarske resurse - bi vsi normalni Slovenci zgroženo odklonili vojno napoved zahodu kot nacionalni samomor. Zato taka brezumnost ne bi tedaj prišla na misel nobenemu povprečnemu politiku.

Negatorji OF tudi pozabljajo, da so bila tudi razmerja znotraj vodstva OF v trenutku ustanovitve (in še nekako dve leti) očitno povsem drugačna kot v letu 1943, 1944, ali po letu 1945, ko je partija res dosegla monopol najprej v politiki, potem v gospodarstvu in drugod. V letu 1941 (in še dve leti kasneje) partija tega monopola ni imela in tega se je sama zavedala, kot so se tega zavedali tudi njeni soborci. Zato je bilo povsem očitno, da takrat v aprilu 1941 (in še dolgo kasneje) ni bilo partijskega monopola, ki bi lahko kakorkoli zaščitil nekomuniste v OF pred uničujočimi moralnimi in političnimi posledicami take brezumnosti, kot bi bila vojna napoved zahodu.

Poleg tega so glavni nekomunisti v vodstvu OF - Rus, Vidmar, Kozak in pa tudi Šturm - imeli izrazite značilnosti, zaradi katerih *niso imeli prav nikakršnega motiva*, da bi sprejeli tako brezumen sklep, kot bi bila vojna napoved zahodu. Prav nasprotno, imeli so vse značilnosti, da bi se *taki brezumnosti z vso silo uprli*. Ne samo da niso imeli prav nikakršnega razloga, da bi se tedaj ali bali partije ali se prepuščali neobstoječemu partijskemu monopolu (oblastno in ekonomsko še povsem nemočne partije), imeli so vse razloge, da so se tedaj suvereno odločali tudi do partije in bi se gotovo suvereno uprli taki vrhunski brezumnosti, kot bi bila vojna napoved zahodu. Rus, Vidmar, Kozak in Šturm so pripadali premožnejšim (za slovenske razmere) družinam, imeli so vsi univerzitetno izobrazbo in že ustrezne službe. Zato so bili materialno in poklicno neodvisni od vsakogar: tako od partije, kot od klerikalizma ali od "liberalcev"; *tudi zato so se odločali leta 1941 povsem samostojno*. Vsi štirje so bili v zrelih letih in vsi so imeli izjemne življenjske izkušnje, saj so Rus, Vidmar, Kozak in Šturm zavestno preživljali izjemno burne čase Avstroogrske pred letom 1914, prve svetovne vojne in kraljevske Jugoslavije in se kot tako zreli in izkušeni možje nikoli ne bi podali v pubertetno avanturo. Pomembno je tudi, da so vsi štirje že imeli urejene družine z otroki in to je bil seveda še en bistven razlog proti nepremišljenemu zaletavanju vsake vrste.

Še dve nujni pripombi.

Materialno finančnih in profesionalnih razlogov za popolno samostojnost v odločanju zgornjih štirih nikakor ne omenjam, ker bi kdajkoli te cenil kot najvišje človeške vrednote, ampak kot realne razloge samostojnosti, s katerimi pa se znanstvena zgodovina mora baviti.

Drugo: Rus, Vidmar, Kozak in Šturm so predstavljali v OF tisto zrelo generacijo, ki je izkusila strahote prve svetovne vojne, izrazito nezadostnost in velike izgube (Primorska, Koroška) slovenske uradne politike po prvi svetovni vojni, veliko gospodarsko krizo ter primitivizem prve Jugoslavije. Zato so se ti trdo preizkušeni možje nikakor niso bili več naivni rodoljubi, kakršni so bili udobno živeči slovenski šentflorjansko-malomestni rodoljubi v mirnih časih med leti 1860 in 1914, ki so zlahka trosili rodoljubne fraze in ki bi sicer lahko za trenutek takim frazom nasedli, pri prvem strelu pa bi se skrili v mišje luknje.

Zato je bilo odločanje teh štirih za oboroženi odpor skrajno zrelo in premišljeno.

Negatorji OF vse to zanemarjajo in ne poznajo svetovnega zgodovinskega izkustva: kadar se v napredni oboroženi boj za katerokoli skupnost odločno podajo ne samo mladi fantje, ampak tudi najbolj izkušeni družinski možje, tedaj je skoraj gotovo to boj iz skrajne objektivne nuje, ne pa iz osebne prenapetosti katerekoli vrste.

Pomembno je tudi precizirati odločen sklep ustanovnega sestanka OF o oboroženem odporu: šlo je za takojšnje intenzivne priprave na oboroženi odpor, ne pa kar za jutrišnje številne slabo pripravljene oborožene akcije. Oboroženi boj je bil v Sloveniji

uspešen prav zato, ker ga je bolj temeljito kot v drugih zasedenih evropskih in jugoslovanskih deželah organizacijsko vsestransko pripravljala OF. Josip Rus ni bil samo med najbolj odločnimi, ampak je tudi vztrajal na potrebi temeljite priprave boja.

Sestavni del sedanje totalne revizije zgodovine Slovenije - in še zlasti OF in osvobodilnega boja - je tudi v tem, da vse bolj pogosto zamolčijo ali zanikajo *drugo glavno odločitev ustanovnega sestanka OF - odločitev o intenzivnih pripravah na oboroženi boj proti fašizmu*. Zgodovinsko dejstvo, da se je vodstvo OF že na ustanovnem sestanku odločilo za intenzivno pripravo oboroženega boja, dokazuje, da je bilo to vodstvo po svoji *kvaliteti* (odločnost, temeljito organizacijsko in duhovno-propagandno pripravljanje boja) *prav v vrhu svetovnega antifašizma*, da je bilo tedaj, v mraku in meglah nad okupirano Evropo, skupaj s Churchillovo vlado in de Gaulleom, *najbolj odločno, najbolj hrabro, najbolj daljnovidno, najbolj premišljeno* in najbolj temeljito v *vsem svetovnem antifašističnem gibanju*.

Odločnost in junaštvo vodstva OF na ustanovnem sestanku 27. aprila 1941 še stopnjuje takratna izjemna tveganost sklepa o oboroženem odporu ne samo zaradi skrajne surovosti fašizma, ampak tudi stalinizma.

Dne 27. aprila in vse do 22. junija 1941 je še veljal pakt med Hitlerjem in Stalinom. Zato bi se zaradi odločitve OF o oboroženem odporu nacifašizmu Stalin lahko strahotno maščeval OF - zlasti komunistom - češ da skrajno izživajo Hitlerja in da rušijo pakt z njim. In 27. aprila 1941 niti eden voditelj OF ni vedel zagotovo, da bo Hitler čez dva meseca napadel ZSSR, da bo takrat Stalin prisiljen spremeniti svojo politiko, in nobeden voditelj OF ni zagotovo vedel, da bo Osvobodilna fronta tako uspešna, kot ni bilo še nobeno politično gibanje v slovenski zgodovini. Takrat 27. aprila 1941, sta bili razumni tudi predpostavki, da Hitler ne bo takoj napadel ZSSR, in da bo prej poskušal ukrotiti Anglijo, (saj so nemški generali in politiki po prvi svetovni vojni sklenili, da se ni mogoče uspešno vojevati na dveh velikih frontah); za OF pa je bilo mogoče predvideti, kot za vsako tako tvegano akcijo, da bo doživljala tudi padce in zastoje.

Tvorci OF so med realnimi možnostmi lahko videli - v najblajši obliki - ne samo zanko Hitlerja in Mussolinija okrog svojega vratu, ampak tudi zanko Stalina. Zato je bila njihova odločitev izjemno pogumna in *krepek izraz tedanje vrhunske duhovne samostojnosti slovenskega naroda*. Negatorji OF zanemarjajo, da je imel Kidrič že precej pred tem zelo neprijetne osebne izkušnje s Kominternom in da je Stalin že prej pošiljal likvidatorje na Balkan.

Ta podrobnejša analiza ustanovnega sestanka OF ni bila potrebna samo zato, ker je to najpomembnejši dogodek v slovenski zgodovini, pač pa ker glede tega dogodka prevladuje tudi zmeda ne samo med publicisti "desnice", ampak že zelo dolgo tudi med delom publicistov "levice", s podobno tezo obojih, da naj bi bila začetna OF (Protimerialistična fronta) enako naperjena proti nacifašizmu in proti zahodu.

S tem pa je objektivno očrnjeno tudi sokolstvo, ki je bistveno sodelovalo pri sestanku OF. Za temeljno zgodovinsko resnico o slovenskem Sokolu je bilo zato nujno ugotoviti zlasti resnico o ustanovnem sestanku OF.

Ta najpomembnejši dogodek v vsej slovenski zgodovini je dokazal *tedanjo izredno zrelost slovenskega naroda, njegovo izjemno izvirnost in samostojnost v odnosu do vseh tedanjih glavnih delov svetovne politike: izjemno samostojnost do smrtnega nasprotnika fašizma; izjemno samostojnost do njegovega sopogodbena stalinizma in tudi samostojnost do naših junaških sobojevnikov na zahodu! Zato je gola in brezumna insinucija: novemu zgodovinskemu nacionalnemu vodstvu, torej OF - ki je bilo samostojno v vsej okupirani Evropi! - in s tem vsemu slovenskemu narodu neresnično naprtiti, da naj bi 27. aprila 1941 kot slepi stalinistični hla-*

to Rus Andrej: Pritečvanja in sp...
 56, 164, 165, 205-207, 2...
 355, 357, Priznanje S...
 41. predstavnik drugi
 vrednostne in smotne o...
 silili naprej s svojimi ožim...
 v ustanavljanje svoje pe...
 Sodelujoč v vsem l...
 vrednostne in smotne o...
 silili naprej s svojimi ožim...
 v ustanavljanje svoje pe...

Ta konstrukcija je popolno sprevačanje zgodovinske resnice, da niti ne govorimo obširneje o veliki *nacionalni in mednarodni škodi* takega sprevačanja!

Poseben in izrazit, *izviren prispevek slovenskega sokolstva od leta 1941 naprej* je bilo uspešno prizadevanje njegovega vodstva za *zdravo enotnost OF in vsega slovenskega naroda*. Samo ta in taka enotnost je zmogla uresničiti tedanjo osvoboditev Slovenije, oblikovanje lastne prve slovenske skupne države v Kočevju leta 1943, priključitev Primorske, uspešen gospodarski in socialni razvoj Slovenije po letu 1950, zmago nad stalinizmom in velik prispevek druge Jugoslavije in Slovenije svetovnemu miru, ki v sedanjem trenutku svetovne zgodovine prvič sistematično zmaguje nad vojno (čeprav ta zmaga še zdaleč ni zagotovljena).

Enotnost OF, ki jo je prav od porajanja OF v času od januarja do aprila 1941, od dne nastanka OF in vse do smrti najodločneje zastopal Josip Rus,⁶ ni bila zanj in za sokolstvo nikoli slepa, uniformirana enotnost, še manj poslušna podrejenost partiji, ampak *vedno enotnost zaradi skupnih vrednot in skupnih ciljev vsega slovenskega naroda*. Brez take, v znatni meri v OF uresničene plodne enotnosti ne bi bilo tistega odločilnega zgodovinskega velikega napredka Slovenije in Jugoslavije po letu 1945, ki sem ga že opredelil, ampak bi razdirali drugo Jugoslavijo vse po letu 1945 podobni in še težji notranji spopadi, kot so 20 let razdirali Libanon. V taki zmedi bi bil nemogoč tako izjemen gospodarski, socialni, mednarodni in kulturni napredek Slovenije, kot ga je v izjemno ugodnih razmerah dosegla v letih 1945-1975.

Čeprav bi bil Josip Rus lahko zelo užaljen zaradi zapostavljanja od partijskega monopola, je bil ves čas do smrti trdno prepričan, da je pomembnejša od vsega tega in od vseh krivic, storjenih posameznikom: napredna, načelno-vrednostna enotnost slovenskega naroda in sijajni realni plodovi te enotnosti. Podobno je bilo tudi stališče slovenskega sokolstva kot celote.

Zato je slovenski Sokol, ki je bil aktivno vključen v ta izjemni zgodovinski vzpon slovenskega naroda, *poletel leta 1941 v svetle zgodovinske višave in v njih ostal tudi po formalni "ukinitvi" leta 1945*.

Moja zgornja prisposoda, da se je slovenski Sokol v osvobodilnem boju visoko vzdignil in v teh višavah ostal tudi po formalni "ukinitvi", ni prazno mitično, nezgodovinsko in neznanstveno povečevanje, ampak je zgodovinsko dejstvo, ki se ga zlahka brani z znanstvenimi dokazi.

Sokoli so predano, nesebično, junaško in zelo aktivno sodelovali v uresničevanju vseh uspehov osvobodilnega boja, zlasti v oblikovanju tiste silovite in enotne nacionalno osvobodilne enotnosti, ki je bila zdravo in odločno spočeta že z ustanovnim kongresom slovenskega sokolstva leta 1938, ki je uspešno obrambo Slovenije pred fašizmom, nastanek priključitev Primorske (kar je zgodovinski čudež glede narodnih interesov prav na tem področju!), po letu 1950 in socialni razvoj in donosno mesto Slovenije v

zlasti s sokolskim izjemnim prispevkom v graditvi in razvijanju narodno-republikanske in graditeljske enotnosti Slovenije - pa sokoli niso samo gradili političnega monopola, niti niso nikoli nastali iz njega.

⁶ Rus, 1989, Potreba po enotnosti za Rusa ni bila politična, ampak antropološko in etnološko str.: 84, 85, 86, 118, 125, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 232-235, 235-237, 238, 239, 240, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 507, 508, 509, 510, 511, 512, 513, 514, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 524, 525, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 544, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 558, 559, 560, 561, 562, 563, 564, 565, 566, 567, 568, 569, 570, 571, 572, 573, 574, 575, 576, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 604, 605, 606, 607, 608, 609, 610, 611, 612, 613, 614, 615, 616, 617, 618, 619, 620, 621, 622, 623, 624, 625, 626, 627, 628, 629, 630, 631, 632, 633, 634, 635, 636, 637, 638, 639, 640, 641, 642, 643, 644, 645, 646, 647, 648, 649, 650, 651, 652, 653, 654, 655, 656, 657, 658, 659, 660, 661, 662, 663, 664, 665, 666, 667, 668, 669, 670, 671, 672, 673, 674, 675, 676, 677, 678, 679, 680, 681, 682, 683, 684, 685, 686, 687, 688, 689, 690, 691, 692, 693, 694, 695, 696, 697, 698, 699, 700, 701, 702, 703, 704, 705, 706, 707, 708, 709, 710, 711, 712, 713, 714, 715, 716, 717, 718, 719, 720, 721, 722, 723, 724, 725, 726, 727, 728, 729, 730, 731, 732, 733, 734, 735, 736, 737, 738, 739, 740, 741, 742, 743, 744, 745, 746, 747, 748, 749, 750, 751, 752, 753, 754, 755, 756, 757, 758, 759, 760, 761, 762, 763, 764, 765, 766, 767, 768, 769, 770, 771, 772, 773, 774, 775, 776, 777, 778, 779, 780, 781, 782, 783, 784, 785, 786, 787, 788, 789, 790, 791, 792, 793, 794, 795, 796, 797, 798, 799, 800, 801, 802, 803, 804, 805, 806, 807, 808, 809, 810, 811, 812, 813, 814, 815, 816, 817, 818, 819, 820, 821, 822, 823, 824, 825, 826, 827, 828, 829, 830, 831, 832, 833, 834, 835, 836, 837, 838, 839, 840, 841, 842, 843, 844, 845, 846, 847, 848, 849, 850, 851, 852, 853, 854, 855, 856, 857, 858, 859, 860, 861, 862, 863, 864, 865, 866, 867, 868, 869, 870, 871, 872, 873, 874, 875, 876, 877, 878, 879, 880, 881, 882, 883, 884, 885, 886, 887, 888, 889, 890, 891, 892, 893, 894, 895, 896, 897, 898, 899, 900, 901, 902, 903, 904, 905, 906, 907, 908, 909, 910, 911, 912, 913, 914, 915, 916, 917, 918, 919, 920, 921, 922, 923, 924, 925, 926, 927, 928, 929, 930, 931, 932, 933, 934, 935, 936, 937, 938, 939, 940, 941, 942, 943, 944, 945, 946, 947, 948, 949, 950, 951, 952, 953, 954, 955, 956, 957, 958, 959, 960, 961, 962, 963, 964, 965, 966, 967, 968, 969, 970, 971, 972, 973, 974, 975, 976, 977, 978, 979, 980, 981, 982, 983, 984, 985, 986, 987, 988, 989, 990, 991, 992, 993, 994, 995, 996, 997, 998, 999, 1000.

Zaradi vse te *sokolske specifičnosti* lahko trdim na *objektivnem zgodovinskem sociološkem in antropološkem temelju*, da se je Sokol visoko dvignil in v teh realnih zgodovinskih višavah ostal tudi po formalni "ukinitvi"; pa tudi zaradi te daljnovidne navidezne "ukinitve", saj se je tudi po njej sokolsko delo plodno nadaljevalo.

Zato je leta 1957 Josip Rus obrambo slovenskega Sokola na seji Upravnega odbora Zveze za telesno vzgojo Partizan Slovenije in svojo oceno o formalni "razpustitvi" utemeljeno končal z mislijo in formulacijo, ki je v naslovu te študije: *"Pot slovenskega sokolstva je bila končana slavno."*

Ta formulacija (dvanajst let po formalni "razpustitvi") je bila povsem utemeljena tudi zato, ker se je tudi po tej "ukinitvi" vsebina Sokola uspešno razvijala (kot bom pokazal kasneje).

Z omenjeno visoko oceno zgodovinske vloge Sokola nikakor ne zanikam posebnih bistvenih in nezamenljivih vlog krščanskih socialistov in komunistov v osvoboditvi in vsestranski graditvi Slovenije. Prej opozarjam na zelo specifični vlogi teh dveh skupin; ta njuna specifičnost pa še ni dovolj znanstveno raziskana in opredeljena, kot tudi ni niti približno raziskana in opredeljena specifična vloga Sokola. Vendar je bila tu moja naloga samo ta, da vsaj začetno nakažem specifično vlogo Sokola, ki je doslej najmanj raziskana in priznana.

Na koncu naj še spregovorim o zgrešeni tezi, da naj bi slovenski sokoli in še posebej Josip Rus - naredili "zgodovinsko napako" s t.i. "ukinitvijo" Sokola v letu 1945.

Vsa zgodovinska dejstva v tem letu in po tem letu enoznačno in zelo krepko dokazujejo, da je bila ta formalna "ukinitev" zelo modro in daljnovidno dejanje, ki je edino omogočilo (druge rešitve ni bilo), da je svetla moralna dediščina slovenskega Sokola ostala trajno nedotaknjena in nedotakljiva ter da se je ni mogel doslej (in se je ne bo mogel v bodoče) polastiti niti partijski monopol niti slovenska niti jugoslovanska anahronistična desnica niti katerikoli politikantski špekulant.

Če bi se v letu 1945 formalno obnovila (v Sloveniji in v vsej Jugoslaviji) stara organizacija Sokol, bi se je v vseh drugih, večinskih delih Jugoslavije polastili četniki, slovenski Sokol pa bi jim bil kot manjšinski povsem podrejen; zlasti ker je bila stara jugoslovanska organizacija Sokol izrazito centralistična že pred vojno, kar je z vso silo prišlo do izraza z beograjskim zatiranjem slovenskega Sokola (zlasti ljubljanske župe), ko je pred letom 1941 v njem zmagala napredna smer.

Če bi bila v vsej Jugoslaviji obnovljena stara organizacija Sokola (ni pa si bilo mogoče zamisliti, da bi se Sokol obnovil samo v Sloveniji in ne v vsej Jugoslaviji), bi takega Sokola raztrgali in blatili zagrizeni boji med partiji in četniki ter ostalo anahronistično desnico znotraj samega Sokola. Če bi bil obnovljen stari Sokol, bi se v to organizacijo najbolj infiltrirala vsa anahronistična desnica vseh barv v vsej Jugoslaviji (zlasti če ne bi imela možnosti svojih političnih strank); obenem pa bi se prav v to organizacijo najbolj politično zaganjali sektaški partiji, saj se sploh *ne bi znali boriti z desnico na osnovi višje in avtonomne kvalitete telesnoduhovne vzgoje*: zastopniki te smeri - napredni slovenski sokoli - bi ostali zrno med dvema neumnim mlinskima kamnoma!

Prevladujoči nižjevrstni notranji boji v obnovljenem jugoslovanskem Sokolu bi vrgli slovenskega Sokola iz že doseženih zgodovinskih višin v blatno dno zgodovine. To pa je preprečila prav Rusova lastna iniciativa za formalno transformacijo Sokola v letu 1945. *Kako skrajno bedna in skrajno mučna bi bila usoda slovenskega Sokola*, če bi po doseženi *slavi* v osvobodilnem antifašističnem boju moral postati po letu 1980 (in še posebej po letu 1990) *prirepek četništva* v nedavnih krvavih spopadih na področju nekdanje Jugoslavije!

Kot je utemeljeno zapisal nedavno preminuli član vodstva naprednega dela slo-

venskega Sokola Zoran Polič, sokolska organizacija 8. julija 1945 sploh ni bila "ukinjena", ampak se je samo preoblikovala in podaljšala z vstopom v Fizkulturno zvezo Slovenije, zlasti ker se je *potem napredna vzgojna vsebina Sokola nadaljevala več desetletij*.

Nerad (ker bi to morali drugi, vendar je to moja dolžnost kot znanstvenika), izrekam naslednjo oceno, ki v Sloveniji kasni vsaj že nekako 25 let in ki bi jo zlahka utemeljil tudi zgodovinsko-sociološko. Zlasti po letu 1990 razni publicisti "s ciljem zgodovinske resnice" pogosto navajajo ljudi, ki naj bi bili v vsej zgodovini "najzaslužnejši" za napredek Slovenije, ne da bi se pri tem sploh vprašali o *objektivnih merilih* za tako ocenjevanje. Zato naj za nadaljnji razmislek v tej razpravi, ki naj bi tudi izkristalizirala pomembno izkušnjo v bodoče, navedem, da so bili - če že moramo razpravljati o posameznikih - zelo verjetno deseterica najzaslužnejših za napredek slovenskega naroda v vsej njegovi zgodovini: Trubar, Zois, Prešeren, Levstik, Slomšek, Janez Evangelist Krek, Cankar, Maister, Kidrič in Josip Rus.

Lahko bi navedel znane in neznane argumente glede osrednje zgodovinske vloge vseh navedenih desetih mož, vendar na kratko le o zadnjih dveh: Kidrič in Rus sta v *šestih mesecih - od aprila do novembra 1941 - z izjemno zrelim strateškim političnim delom in z izjemno intenzivnim organizacijskim delom na razvoju OF popolnoma prehitela in deklarirala staro slovensko politično in družbeno zgodovino*, ker sta v tem kritičnem zgodovinskem trenutku naredila največ, da se je v *osvobodilnem gibanju izrazila, povezala in sintetizirala tista najboljša in silovita slovenska nacionalna energija*, ki je zelo aktivno in avantgardistično sodelovala v svetovnem antifašističnem gibanju, ki je edina zmogla roditi novo slovensko državo in priključiti Primorsko, ki je izvedla najracionalnejši in največji ekonomski in socialni vzpon v slovenski zgodovini, ki je zelo avantgardistično, kvalitetno in uspešno sodelovala v svetovnem rušenju stalinizma ter v graditvi in zmagi svetovne politike miru in mednarodnega sodelovanja.

Če ne bi Kidrič in Rus s predhodno predpripravo v mesecih od januarja do aprila 1941 in s takojšnjo ustanovitvijo OF kot vsenarodne organizacije že devet dni po kapitulaciji prve Jugoslavije *prehitela za nekaj zgodovinskih krogov celotno staro anahronistično slovensko politiko*, če bi se npr. ustanavljala OF šele v novembru 1941 ali v januarju 1942 in če ne bi za šest mesecev daleč prehitela zaspano staro politiko, bi bila slovenska zgodovina po letu 1941 povsem drugačna. Če ne bi bilo OF v aprilu 1941, bi se od takrat pa do leta 1942 iz šoka po zlomu prebudile in organizirale številne stare in nove skupinice brez jasnega osvobodilnega in socialnega koncepta, ki bi se med seboj borile za male politične prostorčke. Tedaj bi vsa slovenska politika bila ves čas vojne in po vojni razdrobljena na številne skupine in skupinice, ki ne bi niti do osvoboditve leta 1945 niti po osvoboditvi znale povezati celotne slovenske nacionalne energije za nastanek samostojne nacionalne države, za priključitev Primorske, za dejansko enakopravno mesto Slovenije v Jugoslaviji, niti za nagli, organizirani in sistematični dvig iz dotedanje gospodarske in družbene zaostalosti. V novembru 1941 ali v januarju 1942 ustanovljena OF bi bila samo ena od mnogih nepomembnih skupin, ki bi do takrat prav tako naredile prve majhne korake in že uspele razparcelirati slovenski politični prostor, ta pa bi zato ostal vse do danes tako šentflorjansko nemočen, kot je bil v prejšnjih stoletjih (in tako neploden kot je po letu 1990). Šele primerjava intenzivnosti, modernosti in prodornosti OF z bistveno manj uspešno slovensko politiko do leta 1941 in po letu 1990 jasno pokaže, kakšen ogromen zgodovinski korak je naredila OF in njeni tvorci.

Šele če upoštevamo vsa specifična slovenska zgodovinska dejstva (in tudi specifična dejstva glede nastanka OF), se preverljivo pokaže, da je bila t.i. "ukinitev" Sokola v letu 1945 izvirna in uspešna zamisel in odločitev Josipa Rusa, ki ni bila niti

najmanj spodbujena ali izsiljena od partije. Povsem točna je navedba Zorana Poliča iz leta 1992, da je bila najprej prisotna misel o obnovi sokolske organizacije in da se je Kidrič res začudil, ko je zvedel za Rusov predlog o "razpustitvi" sokolske organizacije. Kidrič je namreč (kot vsi ostali obveščeni o letih osvobodilnega boja) dobro vedel, da je prav Rus tisti, ki je najbolj dosledno zastopal tudi ves čas osvobodilnega boja popolno avtonomijo sokolske telesnovzgojne organizacije od vsake politične partije in seveda tudi od komunistične partije. Zato je vsak obveščeni seveda trdno pričakoval, da bo po vojni Rus najbolj odločno zahteval formalno obnovo in podaljšanje Sokola.

Naj navedem nekaj dejstev, ki vsa dokazujejo, da Rus ni predlagal formalne "ukinitve" Sokola niti zaradi privilegijev niti zaradi strahu (kdor ga pozna, bi ta govoričenja štel za smešna, vendar moram ta dejstva navesti za vse, ki bodo nepoučeni pisali bodočo zgodovino), ampak zaradi globokega strateškega premisleka, ki ga je zgodovina, zlasti po letu 1990, popolnoma potrdila.

Rus je v primerjavi z nekaterimi drugimi v osvobodilnem boju veliko več dal, kot je dobil, zato ni bil prav nikomur nič dolžan, le drugi njemu. Zato je bil do smrti intimno zelo suveren v odnosu do vseh ostalih, bil je do konca povsem prepričan vase in v svoj odnos do drugih, notranje suveren in prepričan tudi v odnosu do komunistične partije. Rus ob vsem svojem velikem prispevku, intenzivnem delu v snovanju OF in kljub vsem strahotnim preizkušnjam v osvobodilnem boju ni naredil niti ene politične ali vojaške napake, ampak je prav vse svoje obveze odlično izpolnil, in se tudi zato ni čutil prav nič negotov, podrejen in vodljiv, ampak zelo prepričan vase. Zlahka bi živel brez partije; imel je visokošolsko izobrazbo, svoj poklic; pripadal je eni od premožnejših družin (v slovenskih merilih), svoje dediščine še ni porabil in tudi nacionalizacije leta 1945 še ni bilo. Vsa ta prozaična, vendar preverljiva dejstva navajam kot nujen dokaz, da se Rusu po osvoboditvi ni bilo treba bati za lastno preživetje in da tudi glede tega ni bil odvisen od partije, da je bil zato povsem samostojen in suveren v premisleku glede "razpustitve" Sokola.

Nikakor pa ni bil naiven, ampak zgodovinsko stvaren, ko je povsem realno ocenil, da je politični monopol partije tako močen in dolgotrajen, da se bodo nekateri sektaški partijski še bolj vsiljivo vtikali v Sokol, če se obnovi stara organizacija, in da je zato bolje formo začasno opustiti in vsebino Sokola takoj nadaljevati.

Prav tako je povsem realno ocenil, da Sokol nikjer drugje v Jugoslaviji ni doživel v vojni takega preporoda, kot ga je slovenski Sokol, da bi bile zato drugod po Jugoslaviji obnovljene sokolske organizacije pod popolnim vplivom četnikov in da bi zato formalna obnovev Sokola v vsej Jugoslaviji zagotovo potisnila povsem manjšinski slovenski Sokol v vlogo nemočne žrtve medsebojnih spopadov četništva in partije, s tem pa v popolno kompromitacijo njegove visoke osvobodilne in vzgojne vloge, ker ne bi imel kvantitativne moči, da bi se uprl dvema tako ogromnima kvantitetama.

Formalna "ukinitve" in vsebinsko nadaljevanje je bil najbolj logičen sklep take temeljite in izvirne zgodovinske presoje Josipa Rusa, ki jo je kasnejša zgodovina povsem potrdila. (Polič navaja, da je prav Rus prvi leta 1945 opozoril na nespremenjeni vpliv četništva v največjih sokolskih organizacijah zunaj Slovenije.)

Vzgojna vsebina sokolskega dela je po letu 1945 kmalu oživela, se krepila in dobivala vse bolj avtonomno vlogo zlasti s sklepi IV. in V. plenuma Fizkulturene zveze Jugoslavije, z ustanovitvijo posebne Gimnastične zveze in kmalu zatem z ustanovitvijo Zveze za telesno vzgojo Partizan Slovenije, zlasti z njegovim uspešnim vsestranskim množičnim delom.

Toda za tako avtonomijo smo si morali prizadevati, ni prišla kar sama od sebe. O potrebi takega prizadevanja pa molče tisti glasni sedanji "demokrati", ki so v času prejšnjega režima preplašeno in oportunistično molčali, obloženi z velikimi privilegiji.

Ko je bil leta 1947 uspešno končan prvi jugoslovanski zvezni fizikturni zlet, smo imeli v Beogradu veliko ocenjevalno posvetovanje telesnokulturnih delavcev in tudi več vplivnih politikov. Ker sem bil pred tem v Sloveniji trdo politično degradiran kot politični profesionalcec, so me poslali delat na stranski tir v fizikturno organizacijo v Beograd. Sodeloval sem v pripravah zleta in povsem po lastnem preudarku (brez vsakršne konzultacije z očetom) sem na tem pozletnem posvetovanju nastopil s tezo, da se je na zletu spet izkazalo sokolsko vzgojno delo v Sloveniji kot najuspešnejša telesno-vzgojna metoda, ki jo je treba bolj uveljaviti. Ta moj nastop, ki pa je izviral samo iz mojega prepričanja, kaj je najboljše za družbeno celoto in da je avtonomija telesne vzgoje nujna, in ki ni imel niti najmanj političnega ozadja, je mnoge zelo presenetil prav zaradi sumov o takem ozadju.

Moj nastop je imel dvojno posledico: za usmeritev in avtonomijo telesne vzgoje pozitivno, za mene samega pa manj.

Kmalu zatem me je Vlado Dedijer, kot glavni predstavnik partije v fizikturni in kot predsednik Fizikturne zveze Jugoslavije, brez kakršnekoli razprave v organih zveze kar sam na kratko odstavil s funkcije propagandnega sekretarja Fisaja in me potisnil na mesto najobičajnejšega uradnika te zveze; iz Slovenije pa ob tej še zadnji degradaciji nisem dobil prav nikakršne podpore, čeprav so me od tam odločno silili delat v fizikturno v Beograd.

Ziherl in Stane Kavčič sta mi kmalu zatem neposredno očitala (Kavčič z Ziherlovimi besedami), da sem ponovno "podlegel sokolskemu duhu". Vse to pa je bilo seveda rezultat skupne brezsmiselne ocene političnega vodstva, da sem postal "politično nesiguren", saj se jim je gotovo zdelo nemogoče, da kdo samo z namenom ohranitve najnaprednejše telesne vzgoje in brez skritih političnih motivov tvega kritičen govor na zveznem posvetovanju, s katerim še bolj ogroža (po tej logiki) svojo politično kariero v bodočnosti, namesto da bi se vsaj zdaj "popravlil": pred tem sem bil namreč že odstranjen iz političnega vodstva slovenske mladinske organizacije zaradi doslednega boja za najbolj uspešne in realne smeri in oblike demokratizacije.

Ker pa je prvi zvezni zlet nazorno pokazal tisto, kar sem trdil - na najbolj javnem mestu -, da se je na zletu nazorno pokazala sokolska telesnovzgojna metoda kot najboljša - je vse skupaj sprožilo *pozitivne spremembe v celotni fizikturni organizaciji*, ki sem jih omenil: IV. in V. plenum Fisaja, ustanovitev Gimnastične zveze in ustanovitve Partizana ter njegovo zelo uspešno večdesetletno delo.⁷

Omenjene politične obtožbe in sumi na moj račun pa so bili povsem brezumni. Vsak obveščeni o mojem razvoju, ki je sodil brez sektaških predsodkov, je bil lahko povsem prepričan, da bi se enako odločno kot stalinizmu uprl tudi izrabljanja Sokola od anahronistične desnice in sploh od vsake politike.

Tudi drugi procesi po letu 1945 so pokazali, da je bila najmodrejša odločitev Josipa Rusa glede formalne ukinitve Sokola in njegovega vsebinskega nadaljevanja v drugih formah. Da je prav to omogočilo nadaljnje uveljavljanje najnaprednejše smeri Sokola po letu 1945, se je izrazilo tudi v tem, da so *vodilna mesta v slovenskem in jugoslovanskem Partizanu imeli slovenski napredni sokoli*, ki so zastopali avtonomijo od vsake politike.⁸ Da so bili slovenski napredni sokoli tudi po "ukinitvi" trajno avtonomni in neodvisni od partijskega monopola, je razkrilo tudi precej ostro soočanje partije in Rusa v letu 1957, ki je razvidno tudi iz objav v *Pričevanjih in spominih* Josipa Rusa.⁹

⁷ Enako pozitivno je vse te spremembe v fizikturni organizaciji kot ponovno afirmacijo sokolskega vzgojnega dela ocenil tedaj in kasneje Josip Rus, op. cit., str. 264 in 265.

⁸ Op. cit., str. 254-258.

⁹ Op. cit., str. 262-269.

Kako je bilo tudi pod prejšnjim režimom mogoče graditi samostojno, avtonomno telesno vzgojo, dokazuje primer Planinske zveze Slovenije, ki je bila v glavnem v rokah krščanskih socialistov in ne partije. Da pa je prišla leta 1945 Planinska zveza v roke krščanskih socialistov, sem leta 1946 in 1947 aktivno posredoval kot slovenski mladinski in fizikturni funkcionar, čeprav nisem bil član te skupine, ampak ker sem bil prepričan, da ljudje, kot je bil pokojni dr. France Avčin, lahko dajo tej organizaciji globljo kulturno in vzgojno dimenzijo, kot predhodni vodje te zveze.

Partizan je obstajal še dolgo po ostrem spopadu v letu 1957, kar seveda pomeni, da ga tudi precej ostri politični spopadi niso mogli uničiti. Res pa ni prišlo kasneje do izjemnega razcveta Partizana iz več vzrokov. Poleg širjenja udobnega potrošništva in bogatejših oblik rekreacije (ki so del prebivalstva usmerjale drugam), poleg partijskega neomajnega monopola je bil eden od vzrokov stagnacije v sedemdesetih letih gotovo tudi v naslednjem.

Prav nobena družbena in politična skupina, ki so v Sloveniji obstajale v 60-ih, 70-ih in v 80-ih letih v velikem številu in v bogati raznovrstnosti, ni izdelala niti plodnega in realnega koncepta temeljite demokratizacije, niti niso gradile take demokratične prakse, v okviru katere bi se tudi Partizan najuspešneje avtonomno razvijal. *Tak realen, učinkovit in uresničen koncept, ki ni imel nikoli vzporednice v nobeni "socialistični" deželi, je imelo (in ga uspešno uresničevalo) samo vodstvo velikega slovenskega demokratičnega vala v letih 1968-1972*, ki je bilo razbito s trdo roko; kasnejša slovenska demokracija pa ni nikoli dosegla njegove kvalitete.

Zaključim naj s pomembnim zgodovinskim izkustvom 20. stoletja in še posebej antifašizma in nove Zahodne Evrope: glavna ločnica ni bilo niti v Sloveniji, niti v Evropi in niti v vsem človeštvu nasprotje med desnico in levo, ampak nasprotje med napredkom in nazadnjaštvom. Glavna sestavina tega zadnjega nasprotja pa je bil boj med fašizmom in antifašizmom.

Evropsko izkustvo 20. stoletja je pokazalo, da napredku in antifašizmu lahko pripadajo tudi umerjeni desničarji in umerjeni konzervativci. Zato sodelovanje z njimi v Sokolu ali kjerkoli za nas, demokratične levičarje in realne humaniste, nikakor ni težavno.

Vsi napredni Slovenci, ne glede na različne svetovne nazore in politične barve, pa bodo *visoko vrednost slovenskega osvobodilnega boja in Sokola* in njun pomembni prispevek sodobnemu človeštvu *lahko predstavljali doma in v svetu kot dokazano zgodovinsko resnico!*

OSNOVNA BIBLIOGRAFIJA

- Josip Rus, Pričevanja in spomini, Ljubljana 1989, 391 strani.
 Sokol, vestnik sokolske župe Ljubljana, letniki I-III, 1936-1938.
 Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji, knjiga 1, Ljubljana 1962, 352 strani.
 Metod Mikuž, Pregled zgodovine NOB v Sloveniji, Ljubljana 1960, 449 strani.
 Herbert Feis, Churchill, Roosevelt, Stalin, Ljubljana 1968, 692 strani.
 T. G. Masaryk, Světová revoluce, Praha 1925, 650 strani.
 T. G. Masaryk, Nová Evropa, Brno 1994, 193 strani.
 Vojan Rus, Nadaljevanje naše poti, Ljubljana 1983, 301 stran.
 Vojan Rus, Na kriznih križpotjih, Ljubljana 1988, 243 strani.
 Vojan Rus, Žive vrednote antifašizma, Ljubljana 1995, 140 strani.
 Vojan Rus, La réalité des bases chrétiennes de l'Europe nouvelle, Anthropolos, 1994, International Issue, str. 218-233.
 Vojan Rus, T. G. Masaryk, Demokracie a současná Evropa, zbornik, Praha 1995.
 Vojan Rus, T. G. Masaryk, Little Nations and Modern International System, zbornik, Praha 1997, str. 202-208.